

Lengauer, Włodzimierz

"Homonoia und Arche. Athen und die griechische Staatenwelt vom Ende des peloponnesischen Krieges bis zum Königsfrieden (404/3-387/6 v.Chr.)", Peter Funke, Wiesbaden 1980 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 73/1-2, 144-145

1982

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

pochodzenia, powiązań i przynależności do elity społecznej i kulturalnej. Był on zresztą przyjacielem Peryklesa znanego właśnie z kontaktów z czołowymi intelektualistami (warto przypomnieć tu podstawową ciagle dla tej sprawy pracę V. Ehrenberga, "Sophocles and Pericles", Oxford 1954). Sam pochodząc z arystokracji był też Perykles związany i spowinowacony z najznakomitszymi i najbogatszymi rodami arystokratycznymi.

Związki z arystokracją i stosunki Peryklesa z wpływowymi koteriami arystokratycznymi to drugi interesujący wątek omawianej książki. Zdaniem Plutarcha związany wpierw z arystokracją Perykles przeszedł do obozu demokratów tylko dlatego, że nie miał szans na odegranie pierwszoplanowej roli w grupie polityków arystokratycznych, którym przewodził Kimon. W każdym razie i jego pierwsze małżeństwo przed związkiem z Aspazją, i jego postawa w okresie procesu Kimona zdają się wskazywać na bliskie kontakty z grupą pozornie konsekwentnie przez niego zwalczaną. Zagadnienie to, poruszane jeszcze przez Belocha, doczekało się nowszych ujęć w studiach Sealeya i Bicknella, ciagle jednak panuje skłonność do mechanicznego przeciwstawiania „demokratów” z kręgu Peryklesa grupie arystokratycznej dążącej rzekomo od wygnania Kimona do przewrotu politycznego. Właśnie książka Leviego może się przyczynić do lepszego zrozumienia wzajemnych powiązań poszczególnych polityków oraz całego układu politycznego określanego często przez związki rodzinne i towarzyskie

Autor przedstawia losy swego bohatera w ujęciu chronologicznym prowadząc narrację od jego pierwszego pojawienia się w życiu publicznym (*choregia* w roku 473—472, kiedy to wraz z całą tetralogią wystawił Ajschylos „Persów”) do śmierci w początku wojny peloponeskiej. Czasem jednak ginie trochę z pola widzenia sam człowiek a zostaje epoka z bogactwem wydarzeń i wspomniany już bohater zbiorowy. Trudno się oprzeć wrażeniu, że nasze wysiłki zmierzające do lepszego poznania tej kontrowersyjnej postaci skazane są z góry na niepowodzenie. Może dlatego, że, jak pisze Plutarch, sam Perykles wypracował sobie starannie pozę samotnego, dostojnego polityka i zaraz po dojściu do znaczenia „zmienił zupełnie swój sposób życia”. Jeśli nawet pozwoliło mu to „utrzymać swą świadomie pozowaną dostojność”, to zarazem zatarło chyba indywidualne cechy postaci tak różnie ocenianej i tak niejednoznacznej już w starożytności.

W.L.

Peter Funke, *Homonoia und Arche. Athen und die griechische Staatenwelt vom Ende des peloponnesischen Krieges bis zum Königsfrieden (404/3—387/6 v.Chr.)*, „Historia: Einzelschriften.” z. XXXVII, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1980, s. 197.

Ożywienie od lat kilkunastu badań nad historią Grecji IV w. zaowocowało już wieloma monografiami i studiami dotyczącymi i tak zwanego kryzysu *polis*, i historii wewnętrznej Aten, Teb czy Sparty tego okresu a wreszcie też pracami nad historią stosunków politycznych w Grecji.

Praca młodego historyka z Kolonii ukazała się niemal jednocześnie z książką znanego już badacza amerykańskiego, Ch. D. Hamiltona, "Sparta's Bitter Victories. Politics and Diplomacy in the Corinthian War" (Ithaca—London 1979). Obie stanowią w tej chwili niezastąpione opracowanie historii politycznej Grecji pierwszej ćwierci IV w.p.n.e.

Poświęcona w zasadzie polityce zewnętrznej Aten książka zwraca też w dużym stopniu uwagę na zagadnienia sytuacji wewnętrznej tego państwa. Niewątpliwym osiągnięciem autora jest odejście od swoistego schematu nazbyt często przyjmowanego w badaniach nad czwartowiecznymi Atenami, w myśl którego walki

polityczne tego okresu stanowią niemal wyłącznie zmagania dwóch obozów — demokratów i oligarchów, przy czym wszelkie działania prospartańskie interpretuje się jako wyraz przewagi oligarchów, a tendencje wrogie Sparcie tłumaczy się dojściem do głosu demokratów. Autor konsekwentnie bada układ sił wewnątrz Aten w powiązaniu ze zmienną sytuacją na terenie Grecji wskazując zarazem na stabilny jak chyba nigdy przedtem kształt demokratycznego ustroju państw. W zajmującym autora okresie nie występowało bowiem, w przeciwieństwie do schyłku V w.p.n.e. i okresu całej może wojny peloponeskiej zagrożenie zmianą ustroju przez zwolenników oligarchicznej formy rządów. Przywódcy polityczni tego okresu wywodzą się wszyscy z obozu demokratycznego, a sam ustrój demokratyczny znalazł wtedy właśnie swą najpełniejszą i najbardziej konsekwentną formę. To ostatnie stwierdzenie jest w pełnej zgodzie z wynikami najnowszych studiów nad ustrojem Aten tego okresu, nad procedurą *nomothesei*, nad rolą *boule*, zgromadzenia czy trybunałów.

Analizie stosunków politycznych między państwami Grecji w okresie wojny korynckiej poświęcona jest druga część książki (s. 75—167), gdzie autor szczegółowo i przekonywająco, w oparciu o pełny materiał źródłowy, buduje obraz załamującej się potęgi Aten, które nawet po odbudowie w okresie późniejszym Związku Morskiego nie stały się już nigdy siłą o decydującym znaczeniu dla dalszych losów Grecji. Zdaniem autora i w tym pierwszym okresie, i później, grupą kierowniczą i decydującą o polityce państwa była ta sama warstwa społeczna złożona z dość zamożnych przedstawicieli klasy średniej, której zajmujący się polityką przedstawiciele mieli z grubsza ten sam ogólny program działania i podobnie prodemokratyczne nastawienie. Doprowadziwszy jednak, wskutek splotu czynników zewnętrznych, do niepowodzenia ekspansjonistycznych dążeń Aten, nie zdołali już ci przywódcy przywrócić państwu jego dawnej świetności.

Do bardzo ważnych ustaleń książki należy właśnie wykazanie przewagi tego demokratycznego kierunku w państwie przez cały czas trwania wojny korynckiej oraz tłumaczenie pokoju „królewskiego” uwarunkowaniami militarno-zewnętrznymi a nie nagłym dojściem do głosu niechętnych wojnie elementów oligarchicznych. Poparł tę tezę autor przekonującym dowodem, że meandry polityki ateńskiej tego okresu dadzą się wytłumaczyć żywym reagowaniem na wydarzenia w Grecji a nie walkami politycznymi wewnątrz państwa.

Historia Aten tego okresu jawi się w książce Funkego jako ciąg prób podejmowanych przez demokratyczną *polis* dla odbudowania dawnej, demokratycznej w sensie ustroju *polis*-hegemona, *arche* ateńskiej. Na pytanie o przyczyny tego niepowodzenia odpowiada autor wskazując na rozwój i potęgę Sparty, która znacznie silniej niż w wieku V określała wówczas całokształt stosunków w Grecji.

Monografia Funkego stanie się zapewne na długo podstawowym opracowaniem, tematu i należy jej tylko życzyć szybkiego wejścia w obieg naukowy, co zresztą gwarantuje jej fakt wydania w znanej i cenionej serii wydawniczej prowadzonej przez jedno z najbardziej uznanych czasopism fachowych.

W.L.

Franz J. Felten, *Äbte und Laienäbte im Frankenreich. Studie zum Verhältnis von Staat und Kirche im früheren Mittelalter*, „Monographien zur Geschichte des Mittelalters” t. XX, in Verbindung mit Friedrich Prinz hrsg. von Karl Bosl, Anton Hiersemann. Stuttgart 1980, s. 378, 7 map poza tekstem.

Niniejsza książka, która powstała w ramach badań nad wczesnośredniowiecznym monastycyzmem prowadzonych z inspiracji Friedricha Prinza, jest w rów-